

Oikeustapauskokoelma

UNIONIN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (neljäs jaosto)

28 päivänä heinäkuuta 2016 *

Arvonlisävero — Direktiivi 2006/112/EY — Direktiivin pätevyys ja tulkinta — Asianajajien suorittamat palvelut — Arvonlisäverollisuus — Oikeus tehokkaiisiin oikeussuojakeinoihin —
Prosessuaalinen yhdenvertaisuus — Oikeusapu

Asiassa C-543/14,

jossa on kyse SEUT 267 artiklaan perustuvasta ennakkoratkaisupyynnöstä, jonka Cour constitutionnelle (perustuslakituomioistuin, Belgia) on esittänyt 13.11.2014 tekemällään päätöksellä, joka on saapunut unionin tuomioistuimeen 27.11.2014, saadakseen ennakkoratkaisun asiassa

Ordre des barreaux francophones et germanophone ym.,

Jimmy Tessens ym.,

Orde van Vlaamse Balies

ja

Ordre des avocats du barreau d’Arlon ym.

vastaan

Conseil des ministres,

Association Syndicale des Magistrats ASBL:n

ja

Conseil des barreaux européensin osallistuessa asian käsittelyyn,

UNIONIN TUOMIOISTUIN (neljäs jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja T. von Danwitz (esittelevä tuomari) sekä tuomarit C. Lycourgos, E. Juhász, C. Vajda ja K. Jürimäe,

julkisasiamies: E. Sharpston,

kirjaaja: hallintovirkamies V. Tourrès,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 16.12.2015 pidetyssä istunnossa esitetyn,

* * Oikeudenkäyntikieli: ranska.

ottaen huomioon huomautukset, jotka sille ovat esittäneet

- Ordre des barreaux francophones et germanophone ym., edustajinaan V. Letellier, R. Leloup, E. Huisman, J. Buelens ja C. T'Sjoen, avocats,
 - Jimmy Tessens ym., edustajinaan J. Toury ja M. Denys, avocats,
 - Orde van Vlaamse Balies, edustajinaan D. Lindemans ja E. Traversa, avocats,
 - Ordre des avocats du barreau d'Arlon ym., edustajanaan D. Lagasse, avocat,
 - Association Syndicale des Magistrats ASBL, edustajanaan V. Letellier, avocat,
 - Conceil des barreaux européens, edustajinaan M. Maus ja M. Delanote, avocats,
 - Belgian hallitus, asiamiehinään M. Jacobs ja J.-C. Halleux,
 - Kreikan hallitus, asiamiehinään K. Georgiadis ja A. Dimitrakopoulou,
 - Ranskan hallitus, asiamiehinään D. Colas ja J.-S. Pilczer,
 - Euroopan unionin neuvosto, asiamiehinään E. Chatziioakeimidou, E. Moro ja M. Moore,
 - Euroopan komissio, asiamiehinään H. Krämer, J.-F. Brakeland ja M. Owsiany-Hornung,
- kuultuaan julkisasiamiehen 10.3.2016 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

- 1 Ennakkoratkaisupyyntö koskee yhteisestä arvonlisäverojärjestelmästä 28.11.2006 annetun neuvoston direktiivin 2006/112/EY (EUVL 2006, L 347, s. 1) tulkintaa ja pätevyyttä.
- 2 Tämä pyyntö on esitetty asiassa, jossa vastakkain ovat yhtäältä Ordre des barreaux francophones et germanophone, Jimmy Tessens, Orde van Vlaamse Balies, Ordre des avocats du barreau d'Arlon sekä muita luonnollisia henkilöitä ja oikeushenkilöitä ja toisaalta Conseil des ministres (Belgia) ja joka koskee ensin mainittujen vaatimusta kumota erinäisistä säännöksistä 30.7.2013 annetun lain (loi du 30 juillet 2013 portant des dispositions diverses; Moniteur belge 1.8.2013, s. 48270; jäljempänä 30.7.2013 annettu laki) 60 §, jolla luovuttiin asianajajien osana tavanomaista toimintaansa suorittamia palveluja koskevasta arvonlisäverovapautuksesta.

Asiaa koskevat oikeussäännöt

Kansainvälinen oikeus

Euroopan ihmisoikeussopimus

- 3 Roomassa 4.11.1950 allekirjoitetun, ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (jäljempänä Euroopan ihmisoikeussopimus) 6 artiklassa määrätään seuraavaa:

”1. Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. – –

– –

3. Jokaisella rikoksesta syytetyllä on seuraavat vähimmäisoikeudet:

– –

- c) oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä, ja jos hän ei pysty itse maksamaan saamastaan oikeusavusta, hänen on saatava se korvauksetta oikeudenmukaisuuden niin vaatiessa;

– –”

- 4 Euroopan ihmisoikeussopimuksen 14 artiklassa määrätään seuraavaa:

”Tässä yleissopimuksessa tunnustetuista oikeuksista ja vapauksista nauttiminen taataan ilman minkäänlaista sukupuoleen, rotuun, ihonväriin, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, varallisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan perustuvaa syrjintää.”

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus

- 5 Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksen 16.12.1966 hyväksymän ja 23.3.1976 voimaan tulleen kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (jäljempänä KP-sopimus) 14 artiklan 1 ja 3 kappaleessa määrätään seuraavaa:

”1. Kaikki henkilöt ovat yhdenvertaisia tuomioistuinten edessä. Päätettäessä rikossyytteestä henkilöä vastaan tai hänen oikeuksistaan tai velvoituksiaan riita-asiassa jokaisella on oikeus rehelliseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetun toimivaltaisen, riippumattoman ja puolueettoman tuomioistuimen edessä. – –

– –

3. Jokaisella on tutkittaessa rikossyytettä häntä vastaan oikeus täysin yhdenvertaisena seuraaviin vähimmäistakeisiin:

– –

- b) saada riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia valmistella puolustustaan sekä neuvotellakseen itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan kanssa;

--

- d) olla läsnä oikeudenkäynnissä ja puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä; jos hänellä ei ole oikeudenkäyntiavustajaa, saada tietää hänellä olevan oikeus tällaiseen; sekä jokaisessa asiassa, jossa oikeudenmukaisuuden etu sitä vaatii, saada määrätyn itselleen oikeudenkäyntiavustaja, minkä tulee tapahtua maksuttomasti siinä tapauksessa, että häneltä puuttuu varoja maksaa siitä;

--”

- 6 KP-sopimuksen 26 artiklassa määrätään seuraavaa:

”Kaikki ihmiset ovat oikeudellisesti yhdenvertaisia ja oikeutettuja ilman minkäänlaista syrjintää yhtäläiseen lain suojaan. Tässä suhteessa lain tulee kieltää kaikki syrjintä ja taata kaikille henkilöille yhtäläinen ja tehokas suojelu rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan perustuvaa syrjintää vastaan.”

Århusin yleissopimus

- 7 Tiedon saantia, yleisön osallistumisoikeutta päätöksentekoon sekä muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeutta ympäristöasioissa koskevan yleissopimuksen, joka allekirjoitettiin 25.6.1998 Århusissa ja hyväksyttiin Euroopan yhteisön puolesta 17.2.2005 tehdyllä neuvoston päätöksellä 2005/370/EY (EUVL 2005, L 124, s. 1; jäljempänä Århusin yleissopimus), 9 artiklassa määrätään seuraavaa:

”1. Kukin sopimuspuoli varmistaa kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti, että henkilö, joka katsoo, että hänen 4 artiklan nojalla esittämänsä tietopyyntö on jätetty huomiotta tai perusteettomasti hylätty osittain tai kokonaan, siihen on vastattu puutteellisesti tai sitä ei muuten ole käsitelty edellä mainitun artiklan määräysten mukaisesti, voi saattaa asian tuomioistuimessa tai muussa laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa elimessä uudelleen tutkittavaksi.

--

2. Kukin sopimuspuoli varmistaa kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti, että niillä, jotka kuuluvat yleisöön, jota asia koskee, ja

- a) joiden etua asia riittävästi koskee; tai vaihtoehtoisesti
b) jotka väittävät oikeuksiensa heikentyvän, jos sopimuspuolen hallintolainkäyttöä koskevassa säännöstössä niin edellytetään,

on mahdollisuus saattaa tuomioistuimessa ja/tai muussa laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa elimessä minkä tahansa 6 artiklan määräysten soveltamisalaan kuuluvan päätöksen, toimen tai laiminlyönnin asiasisällön tai niihin liittyvien menettelyjen laillisuus sekä vastaavasti muiden tämän yleissopimuksen asiaankuuluvien määräysten soveltamisalaan kuuluvan päätöksen, toimen tai laiminlyönnin asiasisällön tai niihin liittyvien menettelyjen laillisuus uudelleen tutkittavaksi kansallisen lainsäädännön määräysten mukaisesti ja rajoittamatta tämän artiklan 3 kappaleen soveltamista.

Riittävä etu ja oikeuksien heikentyminen määritellään kansallisen lainsäädännön vaatimusten sekä sen tavoitteen mukaisesti, että yleisölle, jota asia koskee, annetaan laaja muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeus tämän yleissopimuksen soveltamisalalla. Tätä varten jokaisen

2 artiklan 5 kappaleessa tarkoitetut vaatimukset täyttävän valtiosta riippumattoman järjestön etua pidetään tämän kappaleen a kohdassa tarkoitetulla tavalla riittävänä. Näillä järjestöillä katsotaan myös olevan oikeuksia, joita on mahdollista loukata tämän kappaleen b kohdassa tarkoitetulla tavalla.

--

3. Kukin sopimuspuoli varmistaa, että yleisöön kuuluvilla, jotka täyttävät mahdolliset kansallisessa lainsäädännössä asetetut vaatimukset, on tämän artiklan 1 ja 2 kappaleessa tarkoitettujen uudelleentarkastelumenettelyjen lisäksi ja niiden soveltamista rajoittamatta mahdollisuus turvautua hallinnollisiin tai tuomioistuimenmenettelyihin yksityishenkilöiden ja viranomaisten sellaisten toimien tai laiminlyöntien tutkimiseksi uudelleen, jotka ovat sopimuspuolen kansallisen ympäristölainsäädännön säännösten kanssa ristiriidassa.

4. Tämän artiklan 1 kappaleen lisäksi ja sen soveltamista rajoittamatta tämän artiklan 1, 2 ja 3 kappaleessa tarkoitettujen menettelyiden tulee olla riittäviä ja tehokkaita oikeussuojakeinoja, joihin sisältyy tarvittaessa väliaikaiset turvaamistoimenpiteet, ja niiden tulee olla oikeudenmukaisia, tasapuolisia ja nopeita eivätkä ne saa olla niin kalliita, että se olisi este menettelyyn osallistumiselle. Tämän artiklan nojalla tehdyt päätökset annetaan kirjallisesti tai kirjalliseen muotoon tallennettuina. Tuomioistuinten ja mahdollisuuksien mukaan myös muiden elinten päätökset asetetaan julkisesti saataville.

5. Tämän artiklan määräysten tehostamiseksi kukin sopimuspuoli varmistaa, että yleisölle annetaan tietoa mahdollisuudesta käyttää hallinnollisia ja tuomioistuimessa tapahtuvia uudelleentarkastelumenettelyitä, sekä harkitsee asianmukaisten oikeusapujärjestelmien perustamista poistaakseen muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeuden käyttöön liittyvät taloudelliset esteet sekä muut esteet tai vähentääkseen niitä.”

Unionin oikeus

- 8 Direktiivin 2006/112 1 artiklan 2 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Yhteisen arvonlisäverojärjestelmän periaatteena on soveltaa tavarihin ja palveluihin yleistä kulutukseen kohdistuvaa veroa, joka on täsmälleen suhteutettu tavaroiden ja palvelujen hintoihin, riippumatta tätä verotusvaihetta edeltävässä tuotannossa ja jakelussa suoritettujen liiketoimien lukumäärästä.

Jokaisesta liiketoimesta on suoritettava tavaran tai palvelun hinnan perusteella tähän tavaraan tai palveluun sovellettavan verokannan mukaan laskettu arvonlisävero (ALV), josta on vähennetty hinnan muodostavia eri kustannuksia välittömästi rasittavan arvonlisäveron määrä.

Yhteistä arvonlisäverojärjestelmää sovelletaan vähittäiskauppavaiheen päättymiseen saakka.”

- 9 Kyseisen direktiivin 2 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Arvonlisäveroa on suoritettava seuraavista liiketoimista:

--

c) verovelvollisen tässä ominaisuudessaan jäsenvaltion alueella suorittamasta vastikkeellisesta palvelujen suorituksesta;

--”

- 10 Kyseisen direktiivin 96 artiklan mukaan jäsenvaltiot soveltavat yleistä arvonlisäverokantaa, joka kunkin jäsenvaltion on vahvistettava prosenttiosuudeksi veron perusteesta, ja sen on oltava sama sekä tavaroiden luovutuksille että palvelujen suorituksille.
- 11 Kyseisen direktiivin 98 artiklan 1 ja 2 kohdassa säädetään seuraavaa:
- ”1. Jäsenvaltiot voivat soveltaa joko yhtä tai kahta alennettua verokantaa.
2. Alennettuja verokantoja saa soveltaa ainoastaan liitteessä III tarkoitettuihin ryhmiin kuuluvien tavaroiden luovutuksiin ja palvelujen suorituksiin.
- –”
- 12 Direktiivin 2006/112 liitteessä III, jonka otsikkona on ”Luettelo tavaroiden luovutuksista ja palvelujen suorituksista, joihin voidaan soveltaa 98 artiklassa tarkoitettuja alennettuja verokantoja”, olevassa 15 kohdassa mainitaan ”jäsenvaltioiden luonteeltaan yhteiskunnallisiksi tunnustamien sosiaaliapua ja sosiaaliturvaa tarjoavien laitosten palvelujen suoritus ja tavaroiden luovutukset siltä osin kuin näitä liiketoimia ei ole vapautettu verosta 132, 135 ja 136 artiklan nojalla”.
- 13 Kyseisen direktiivin IX osaston 2 lukuun, jonka otsikko on ”Tiettyjen yleishyödyllisten toimintojen vapautukset”, kuuluvassa 132 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa:
- ”Jäsenvaltioiden on vapautettava verosta seuraavat liiketoimet:
- –
- g) sosiaalihuoltoon tai sosiaaliturvaan läheisesti liittyvät palvelujen suoritus ja tavaroiden luovutus, mukaan lukien vanhainkotien, julkisoikeudellisten laitosten tai muiden kyseisessä jäsenvaltiossa tunnustettujen, sosiaalisia hyvinvointipalveluja tuottavien laitosten palvelujen suoritus ja tavaroiden luovutus;
- –”
- 14 Kyseisen direktiivin 168 artiklan a alakohdassa säädetään seuraavaa:
- ”Siltä osin kuin tavaroita ja palveluja käytetään verovelvollisen verollisiin liiketoimiin, verovelvollisella on oikeus siinä jäsenvaltiossa, jossa tämä suorittaa kyseiset liiketoimet, vähentää verosta, jonka tämä on velvollinen maksamaan seuraavat määrät:
- a) arvonlisävero, joka on kyseisen jäsenvaltion alueella maksettava tai maksettu tavaroista tai palveluista, jotka toinen verovelvollinen on luovuttanut tai luovuttaa tälle;
- –”
- 15 Kyseisen direktiivin 371 artiklan mukaan ”jäsenvaltiot, jotka 1 päivänä tammikuuta 1978 vapauttivat arvonlisäverosta liitteessä X olevassa B osassa mainitut liiketoimet, voivat kussakin jäsenvaltiossa kyseisenä ajankohtana voimassa ollein edellytyksin jatkaa niiden vapauttamista”. Tässä luettelossa tarkoitettuihin liiketoimiin kuuluvat muun muassa asianajajien palvelujen suoritus.

Belgian oikeus

- 16 Arvonlisäverolain, joka annettiin 3.7.1969 (loi du 3 juillet 1969 créant le code de la taxe sur la valeur ajoutée; Moniteur belge 17.7.1969, s. 7046), 44 §:n 1 momentissa, sellaisena kuin se oli voimassa ennen 30.7.2013 annetun lain voimaantuloa, säädettiin seuraavaa:

”Verosta on vapautettu seuraavien henkilöiden osana tavanomaista toimintaansa suorittamat palvelujen suoritukset:

1° asianajajat

– –”

- 17 Lain, joka annettiin 30.7.2013 ja joka tuli voimaan 1.1.2014, 60 §:ssä säädetään seuraavaa:

”Arvonlisäverolain, joka korvattiin 28.12.1992 annetulla lailla ja jota muutettiin 28.12.2011 annetulla lailla, 44 §:n [1 momentin] 1 kohta kumotaan.”

Pääasia ja ennakkoratkaisukysymykset

- 18 Pääasiassa Cour constitutionnellessa (perustuslakituomioistuin, Belgia) nostettiin useita kanteita, joissa vaadittiin 30.7.2013 annetun lain 60 §:n kumoamista. Tällä säännöksellä poistettiin 1.1.2014 alkaen asianajajien suorittamia palveluja koskeva arvonlisäverovapautus, jonka Belgian kuningaskunta oli pitänyt direktiivin 2006/112 371 artiklan siirtymäsäännöksen nojalla voimassa.
- 19 Asianajajien suorittamiin palveluihin sovelletaan Belgiassa 21 prosentin verokantaa.
- 20 Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pohtii, onko asianajajien suorittamien palvelujen arvonlisäverollisuus ja tästä verollisuudesta seuraava kustannusten kasvu tehokkaita oikeussuojakeinoja koskevan oikeuden ja erityisesti asianajajan apua koskevan oikeuden mukainen. Kyseinen tuomioistuin pohtii lisäksi, onko pääasiassa kyseessä oleva lainsäädäntö prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaatteen mukainen, koska kustannusten kasvu kohdistuu ainoastaan niihin oikeussubjekteihin, jotka eivät ole arvonlisäverovelvollisia ja joille ei voida myöntää oikeusapua, kun taas oikeussubjektit, jotka ovat arvonlisäverovelvollisia, voivat vähentää näistä palveluista maksetun arvonlisäveron.
- 21 Tässä tilanteessa Cour constitutionnelle on päättänyt lykätä asian käsittelyä ja esittää unionin tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

- ”1) a) Onko direktiivi 2006/112, siltä osin kuin asianajajien palvelujen suoritukset saatetaan siinä arvonlisäveron alaisiksi ottamatta asianajajan antamaa apua koskevan oikeuden ja asianosaisten prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaatteen näkökulmasta huomioon sitä, onko oikeussubjekti, jolle ei voida myöntää oikeusapua, arvonlisäverovelvollinen vai ei, yhteensopiva Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklan kanssa, luettuna yhdessä KP-sopimuksen 14 artiklan ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan kanssa, koska kyseisessä perusoikeuskirjan artiklassa taataan jokaiselle oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, mahdollisuus saada neuvoja ja antaa toisen henkilön puolustaa ja edustaa itseään sekä oikeus oikeusapuun vähävaraisille, jos tällainen apu on tarpeen, jotta asianomainen voisi tehokkaasti käyttää oikeuttaan saattaa asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi?
- b) Onko direktiivi 2006/112 samoista syistä yhteensopiva Århusin yleissopimuksen 9 artiklan 4 ja 5 kappaleen kanssa, kun näissä kappaleissa määrätään oikeudesta tuomioistuinkäsittelyyn siten, että menettelyt eivät saa olla niin kalliita, että se olisi este menettelyyn osallistumiselle, ja

'perustamalla asianmukaiset oikeusapujärjestelmät, joilla poistetaan muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeuden käyttöön liittyvät taloudelliset esteet sekä muut esteet tai vähennetään niitä'?

- c) Voidaanko palvelut, joita asianajajat suorittavat kansallisessa oikeusapujärjestelmässä, sisällyttää direktiivin 2006/112 132 artiklan 1 kohdan g alakohdassa tarkoitettuihin palveluihin, jotka liittyvät läheisesti sosiaalihuoltoon tai sosiaaliturvaan, vai voidaanko ne vapauttaa verosta direktiivin jonkin toisen säännöksen nojalla? Jos tähän kysymykseen vastataan kieltävästi, onko direktiivi 2006/112, kun sitä tulkitaan siten, ettei siinä sallita vapauttaa arvonlisäverosta asianajajien niille oikeussubjekteille suorittamia palveluja, joille myönnetään oikeusapua kansallisessa oikeusapujärjestelmässä, yhteensopiva Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklan kanssa, luettuna yhdessä KP-sopimuksen 14 artiklan ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan kanssa?
- 2) Jos [ensimmäisen kysymyksen a, b ja c kohtaan] vastataan kieltävästi, onko direktiivi 2006/112, siltä osin kuin siinä ei säädetä mahdollisuudesta soveltaa alennettua arvonlisäverokantaa asianajajien palvelujen suorituksiin tarvittaessa sen mukaan, onko oikeussubjekti, jolle ei voida myöntää oikeusapua, arvonlisäverovelvollinen vai ei, yhteensopiva Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklan kanssa, luettuna yhdessä KP-sopimuksen 14 artiklan ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan kanssa, koska kyseisessä perusoikeuskirjan artiklassa taataan jokaisen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, mahdollisuus saada neuvoja ja antaa toisen henkilön puolustaa ja edustaa itseään sekä oikeus oikeusapuun vähävaraisille, jos tällainen apu on tarpeen, jotta asianomainen voisi tehokkaasti käyttää oikeutta saattaa asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi?
- 3) Jos [ensimmäisen kysymyksen a, b ja c kohtaan] vastataan kieltävästi, onko direktiivin 2006/112 132 artikla yhteensopiva perusoikeuskirjan 20 artiklassa tarkoitetun yhdenvertaisuusperiaatteen ja perusoikeuskirjan 21 artiklassa tarkoitetun syrjintäkiellon periaatteen sekä SEU 9 artiklan kanssa, luettuna yhdessä perusoikeuskirjan 47 artiklan kanssa, siltä osin kuin siinä ei säädetä yleishyödyllisten toimintojen yhteydessä asianajajien palvelujen vapauttamisesta arvonlisäverosta, vaikka yleishyödyllisinä toimintoina on vapautettu muita palvelujen suorituksia, kuten julkisen postilaitoksen palvelujen suoritukset, erilaiset lääketieteelliset palvelut sekä opetukseen ja koulutukseen, urheiluun ja kulttuuriin liittyvät palvelut, ja vaikka asianajajan palvelujen ja direktiivin 132 artiklassa vapautettujen palvelujen erilainen kohtelu herättää riittävästi epäilyksiä, koska asianajajan palvelut liittyvät tiettyjen perusoikeuksien kunnioittamiseen?
- 4) a) Jos [ensimmäisen kysymyksen a, b ja c kohtaan] ja [kolmanteen kysymykseen] vastataan kieltävästi, voidaanko direktiivin 2006/112 371 artiklaa tulkita Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklan mukaisesti siten, että siinä unionin jäsenvaltion sallitaan osittain jatkavan asianajajien palvelujen vapautusta, kun palvelut suoritetaan oikeussubjekteille, jotka eivät ole arvonlisäverovelvollisia?
- b) Voidaanko direktiivin 2006/112 371 artiklaa tulkita Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklan mukaisesti myös siten, että siinä unionin jäsenvaltion sallitaan osittain jatkavan asianajajien palvelujen vapautusta, kun ne suoritetaan oikeussubjekteille, joille voidaan myöntää oikeusapua kansallisessa oikeusapujärjestelmässä?"

Ennakkoratkaisukysymysten tarkastelu

Ensimmäisen kysymyksen a kohta

- 22 Ensimmäisen kysymyksensä a kohdalla ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin lähinnä pyytää unionin tuomioistuinta tutkimaan direktiivin 2006/112 1 artiklan 2 kohdan ja 2 artiklan 1 kohdan c alakohdan pätevyyden Euroopan unionin perusoikeuskirjan (jäljempänä perusoikeuskirja) 47 artiklassa taattuun

tehokkaita oikeussuojakeinoja koskevaan oikeuteen ja prosessuaalista yhdenvertaisuutta koskevaan oikeuteen nähden siltä osin kuin näissä direktiivin säännöksissä saatetaan arvonlisäverollisiksi asianajajien palvelujen suoritukset sellaisille oikeussubjekteille, joille ei voida myöntää oikeusapua kansallisessa oikeusapujärjestelmässä.

- 23 Koska ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin viittaa perusoikeuskirjan 47 artiklan ohella myös KP-sopimuksen 14 artiklaan ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaan, on muistutettava, että vaikka SEU 6 artiklan 3 kohdassa vahvistetuin tavoin Euroopan ihmisoikeussopimuksessa tunnustetut perusoikeudet ovat osa unionin oikeutta yleisinä periaatteina ja vaikka perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kohdassa määrätään, että perusoikeuskirjan oikeuksilla, jotka vastaavat Euroopan ihmisoikeussopimuksessa taattuja oikeuksia, on sama merkitys ja sama ulottuvuus kuin mainitussa sopimuksessa, sopimusta ei voida pitää – niin kauan kuin unioni ei ole siihen liittynyt – muodollisesti unionin oikeusjärjestykseen sisältyvänä oikeudellisena välineenä (tuomio 26.2.2013, Åkerberg Fransson, C-617/10, EU:C:2013:105, 44 kohta; tuomio 3.9.2015, Inuit Tapiriit Kanatami ym. v. komissio, C-398/15 P, EU:C:2016:84, 45 kohta ja tuomio 15.2.2016, N., C-601/15 PPU, EU:C:2016:84, 45 kohta). Viimeksi mainittu toteamus pätee myös KP-sopimukseen. Direktiivin 2006/112 pätevyyttä on siten tutkittava yksinomaan perusoikeuskirjassa taattujen perusoikeuksien perusteella (ks. vastaavasti tuomio 15.2.2016, N., C-601/15 PPU, EU:C:2016:84, 46 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 24 Ennakkoratkaisukysymyksen edellyttämän tutkinnan laajuudesta on todettava, että kysymys koskee ainoastaan niitä erityisiä kustannuksia, jotka johtuvat siitä, että asianajajien suorittamiin palveluihin sovelletaan 21 prosentin arvonlisäverokantaa, eikä se koske kaikkia oikeudenkäyntiin liittyviä kustannuksia.
- 25 Ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen ilmaisemat epäilyt koskevat lisäksi ainoastaan niitä oikeussubjekteja, joille ei voida myöntää oikeusapua asiaa koskevien kansallisten säännösten nojalla. Kyseisen tuomioistuimen antamien tietojen mukaan asianajajien suorittamien palvelujen arvonlisäverollisiksi saattamisesta johtuva mahdollinen asianajokustannusten kasvu ei vaikuta niihin oikeussubjekteihin, joille voidaan myöntää oikeusapua, koska Belgian valtio maksaa kyseiset kustannukset.
- 26 Muiden oikeussubjektien on kansallisessa lainsäädännössä säädettyjen sääntöjen mukaisesti sitä vastoin lähtökohtaisesti maksettava asianajokulut, arvonlisävero mukaan lukien, mikä herättää ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen mukaan kysymyksiä tällaisen verorasituksen yhteensopivuudesta perusoikeuskirjan 47 artiklassa taatun tehokkaita oikeussuojakeinoja koskevan oikeuden kanssa. Kyseisellä tuomioistuimella on lisäksi epäilyjä mainitun verorasituksen yhteensopivuudesta prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaatteen kanssa, koska ainoastaan ne oikeussubjektit, jotka ovat arvonlisäveroverovelvollisia, voivat vähentää direktiivin 2006/112 168 artiklan a alakohdan nojalla asianajajien suorittamien palvelujen ostoista maksetun arvonlisäveron, ja koska kyseisten palvelujen arvonlisäverollisuus kohdistuu siten oikeussubjekteihin eri tavoin sen mukaan, ovatko nämä arvonlisäverovelvollisia vai eivät.

Oikeus tehokkaihin oikeussuojakeinoihin

- 27 Perusoikeuskirjan 47 artiklassa taataan oikeus tehokkaihin oikeussuojakeinoihin, ja tämän artiklan toisen kohdan mukaan tähän oikeuteen sisältyy muun muassa mahdollisuus saada neuvoja asianajajalta ja antaa asianajajan puolustaa ja edustaa itseään. Kyseisen artiklan kolmannessa kohdassa taataan oikeus tehokkaihin oikeussuojakeinoihin takaamalla vähävaraisille oikeus oikeusapuun.
- 28 Tästä on todettava, että unionin tuomioistuimelle toimitetusta asiakirja-aineistosta käy ilmi, että oikeussubjekteilla, joilla ei ole oikeutta oikeusapuun – ja joita ensimmäisen kysymyksen a kohta koskee yksinomaan –, oletetaan olevan riittävät varat asiansa saattamiseksi tuomioistuimen

käsiteltäväksi asianajajan edustamana. Näiden oikeussubjektien osalta perusoikeuskirjan 47 artiklassa vahvistetulla oikeudella tehokkaisuuteen oikeussuojakeinoihin ei lähtökohtaisesti taata oikeutta siihen, että asianajajien suorittamat palvelut on vapautettu arvonlisäverosta.

- 29 Ensimmäisen kysymyksen a kohtaa, joka koskee direktiivin 2006/112 1 artiklan 2 kohdan ja 2 artiklan 1 kohdan c alakohdan pätevyyttä perusoikeuskirjan 47 artiklaan nähden, on arvioitava kyseisten säännösten ja määräyksen ominaispiirteiden perusteella, eikä se voi riippua tietyn yksittäistapauksen erityispiirteistä.
- 30 Vaikka oikeussuojan saatavuus ja tehokkuus riippuvat monista hyvinkin erityyppisistä tekijöistä, myös oikeudenkäyntiin liittyvät kustannukset, joihin sisältyy myös asianajajien suorittamista palveluista maksettava arvonlisävero, voivat vaikuttaa oikeussubjektin päätökseen vedota oikeuksiinsa tuomioistuimessa asianajajan edustamana.
- 31 Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä, joka koskee useita muita aloja kuin arvonlisävero-oikeuden alaa, kuitenkin ilmenee, että tällaisten kustannusten asettaminen oikeussubjektien maksettavaksi voidaan saattaa kyseenalaiseksi perusoikeuskirjan 47 artiklassa taattuun oikeuteen tehokkaisuuteen oikeussuojakeinoihin nähden ainoastaan, jos kulut ovat ylivoimaisia (ks. analogisesti tuomio 22.12.2010, DEB, C-279/09, EU:C:2010:811, 61 kohta ja määräys 13.6.2012, GREP, C-156/12, ei julkaistu, EU:C:2012:342, 46 kohta) tai jos ne ovat sellaisia, että unionin oikeusjärjestyksessä vahvistettujen oikeuksien käyttäminen on käytännössä mahdotonta tai suhteettoman vaikeaa (ks. analogisesti tuomio 6.10.2015, Orizzonte Salute, C-61/14, EU:C:2015:655, 48, 49 ja 58 kohta).
- 32 Pääasian kantajat ovat tosin korostaneet, että 21 prosentin arvonlisäverokannan soveltaminen asianajajien suorittamiin palveluihin merkitsee niiden oikeussubjektien, joille ei voida myöntää oikeusapua ja joita ensimmäisen kysymyksen a kohta koskee yksinomaisesti, kannalta merkittävää oikeudenkäyntiin liittyvien kustannusten kasvua.
- 33 Kuten muun muassa Belgian hallitus totesi kirjallisissa huomautuksissaan, 21 prosentin arvonlisäverokannan soveltaminen kyseisten palvelujen suorituksiin ei merkitse asianajajien kasvua samassa suhteessa, koska asianajajat voivat arvonlisäverovelvollisina vähentää tarjoamiensa palvelujen yhteydessä tavaroiden ja palvelujen hankinnoistaan maksamansa arvonlisäveron direktiivin 2006/112 168 artiklan a kohdan mukaisesti. Koska tämän vähennysoikeuden käyttäminen on omiaan laskemaan asianajajien kuluja, on epävarmaa, missä määrin heillä on taloudellinen tarve siirtää arvonlisäverosta johtuva rasite palkkioihinsa.
- 34 Asianajopalkkioiden mahdollisen korotuksen määrä on sitäkin epävarmempi sen vuoksi, että Belgian järjestelmässä palkkiot ovat vapaasti neuvoteltavissa. Järjestelmä perustuu asianajajien väliseen kilpailuun, ja asianajajat joutuvat ottamaan asiakkaidensa taloudellisen tilanteen huomioon. Kuten julkisasiamies totesi ratkaisuehdotuksensa 85 kohdassa, merkityksellisen kansallisen lainsäädännön mukaan asianajajien palkkioiden ei tule ylittää kohtuullisuuden rajoja.
- 35 Näin ollen asianajajien suorittamien palvelujen arvonlisäverollisiksi saattamisen ja kyseisten palvelujen hinnan korotuksen välillä ei voida osoittaa olevan mitään tiivistä tai mekaanista yhteyttä.
- 36 Joka tapauksessa on niin, että koska pääasiassa kyseessä olevan arvonlisäveron määrä ei muodosta läheskään merkittävintä osaa oikeudenkäyntiin liittyvistä kustannuksista, ei voida katsoa, että asianajajien suorittamien palvelujen saattaminen arvonlisäverollisiksi itsessään muodostaa ylityspääsemättömän esteen oikeussuojan saatavuudelle tai että sen vuoksi unionin oikeusjärjestyksessä vahvistettujen oikeuksien käyttäminen on käytännössä mahdotonta tai suhteettoman vaikeaa. Näin ollen sillä seikalla, että tämä arvonlisäverolliseksi saattaminen voi mahdollisesti johtaa kyseisten kustannusten kasvuun, ei voida saattaa tätä arvonlisäverollisuutta kyseenalaiseksi perusoikeuskirjan 47 artiklassa taattuun tehokasta oikeussuojaa koskevaan oikeuteen nähden.

- 37 Siinä tapauksessa, että tietyn yksittäistapauksen erityisolosuhteet merkitsevät sitä, että asianajajien suorittamien palvelujen saattamisella arvonlisäverollisiksi itsessään luodaan ylitsepääsemätön este oikeussuojan saatavuudelle tai että sen vuoksi unionin oikeusjärjestyksessä vahvistettujen oikeuksien käyttäminen on käytännössä mahdotonta tai suhteettoman vaikeaa, tämä olisi otettava huomioon oikeusapua koskevan oikeuden asianmukaisella muotoilulla perusoikeuskirjan 47 artiklan kolmannen kohdan mukaisesti.
- 38 Kun otetaan huomioon edellä todettu, on todettava, että tehokkaita oikeussuojakeinoja koskevan oikeuden antama suoja ei ulotu asianajajien suorittamien palvelujen saattamiseen arvonlisäverollisiksi.

Prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaate

- 39 Pääasian kantajat riitauttavat direktiivin 2006/112 1 artiklan 2 kohdan ja 2 artiklan 1 kohdan c alakohdan pätevyyden myös prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaatteeseen nähden sillä perusteella, että asianajajien suorittamien palvelujen saattaminen 21 prosentin arvonlisäveron alaiseksi asettaa ne oikeussubjektit, jotka eivät ole arvonlisäverovelvollisia, epäedullisempaan asemaan niihin oikeussubjekteihin nähden, jotka ovat arvonlisäverovelvollisia. Pääasian kantajien mukaan tämä epäedullisempi asema seuraa siitä, että viimeksi mainituilla oikeussubjekteilla on – toisin kuin ensiksi mainituilla oikeussubjekteilla – vähennysoikeus eikä tämän arvonlisäveron soveltamisesta johtuva taloudellinen rasitus jää niiden maksettavaksi.
- 40 Unionin tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaate, joka on oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin käsitteen välitön seuraus ja jonka tarkoituksena on turvata oikeudenkäynnin asianosaisten välinen tasapaino, merkitsee velvollisuutta tarjota kullekin asianosaiselle kohtuullinen mahdollisuus esittää asiansa, myös todisteensa, sellaisten edellytysten vallitessa, jotka eivät saata tätä vastapuoltaan selvästi epäedullisempaan asemaan (ks. vastaavasti tuomio 6.11.2012, Otis ym., C-199/11, EU:C:2012:684, 71 ja 72 kohta; tuomio 12.11.2014, Guardian Industries ja Guardian Europe v. komissio, C-580/12 P, EU:C:2014:2363, 31 kohta ja määräys 16.7.2015, Sánchez Morcillo ja Abril García, C-539/14, EU:C:2015:508, 48 kohta).
- 41 Tämän periaatteen tarkoituksena on turvata oikeudenkäynnin asianosaisten välinen prosessuaalinen tasapaino takaamalla asianosaisten oikeuksien ja velvollisuuksien yhdenvertaisuus muun muassa asian selvittämistä ja kontradiktorista näkemystenvaihtoa tuomioistuimessa koskevien sääntöjen osalta (ks. vastaavasti tuomio 6.11.2012, Otis ym., C-199/11, EU:C:2012:684, 71 ja 72 kohta) ja asianosaisten asian uudelleen tarkasteltavaksi saattamista koskevien oikeuksien osalta (tuomio 17.7.2014, Sánchez Morcillo ja Abril García, C-169/14, EU:C:2014:2099, 44, 48 ja 49 kohta).
- 42 Kuten neuvosto on unionin tuomioistuimelle esittämissään huomautuksissa todennut, prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaate ei kuitenkaan merkitse velvollisuutta asettaa asianosaiset yhdenvertaiseen asemaan oikeudenkäynnin yhteydessä maksettavaksi tulevien taloudellisten kustannusten osalta.
- 43 Asianajajien suorittamien palvelujen saattamisesta 21 prosentin arvonlisäveron alaiseksi on todettava, että vaikka kyseisen arvonlisäverollisuuden säätämällä ja vähennysoikeuden käyttämisellä toki annetaan samansuuruisen palkkion osalta oikeussubjektille, joka on arvonlisäverovelvollinen, rahallinen etu sellaiseen oikeussubjektiin nähden, joka ei ole arvonlisäverovelvollinen, tällä rahallisella edulla ei kuitenkaan voida vaikuttaa asianosaisten väliseen prosessuaaliseen tasapainoon.
- 44 Kuten edellä 28 kohdassa on todettu, oikeussubjekteilla nimittäin oletetaan olevan riittävät varat oikeudenkäyntiin liittyvien kustannusten, mukaan lukien asianajajien palkkiot, kattamiseksi. Näin ollen huolimatta siitä mahdollisesta taloudellisesta edusta, jonka pääasiassa kyseessä oleva asianajajien palkkioiden saattaminen arvonlisäverollisiksi voi synnyttää jollekin näistä oikeussubjekteista, se ei voi

oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan oikeuden osalta asettaa oikeussubjekteja, jotka eivät ole arvonlisäverovelvollisia, selvästi epäedullisempaan asemaan sellaisiin oikeussubjekteihin nähden, jotka ovat arvonlisäverovelvollisia.

- 45 Kuten komissio unionin tuomioistuimelle esittämissään huomautuksissa totesi, oikeusriidan tietyn asianosaisen kyky maksaa korkeampia asianajopalkkioita kuin vastapuolensa ei välttämättä merkitse parempaa oikeudellista edustusta. Kuten edellä 34 kohdassa on todettu, Belgiassa voimassa olevan järjestelmän kaltaisessa järjestelmässä, jossa asianajopalkkiot ovat vapaasti neuvoteltavissa, asianajajat voivat päätyä ottamaan huomioon asiakkaidensa taloudellisen tilanteen ja laskuttamaan niiltä asiakkailtaan, jotka eivät ole arvonlisäverovelvollisia, pienempiä arvonlisäverollisia palkkioita kuin ne soveltavat niihin asiakkaisiin, jotka ovat arvonlisäverovelvollisia.
- 46 Näin ollen on todettava, että prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaate ei ulotu asianajajien suorittamien palvelujen saattamiseen 21 prosentin arvonlisäveron alaiseksi.
- 47 Kun otetaan huomioon kaikki edellä todettu, ensimmäisen kysymyksen a kohtaan on vastattava, että direktiivin 2006/112 1 artiklan 2 kohdan ja 2 artiklan 1 kohdan c alakohdan tutkinnassa ei ole ilmennyt mitään seikkoja, jotka voisivat vaikuttaa kyseisen säännöksen pätevyteen perusoikeuskirjan 47 artiklassa taattujen tehokkaita oikeussuojakeinoja koskevan oikeuden ja prosessuaalista yhdenvertaisuutta koskevan oikeuden kannalta siltä osin kuin näissä säännöksissä saatetaan arvonlisäverollisiksi asianajajien palvelujen suoritukset sellaisille oikeussubjekteille, joille ei voida myöntää oikeusapua kansallisessa oikeusapujärjestelmässä.

Ensimmäisen kysymyksen b kohta

- 48 Ensimmäisen kysymyksen b kohdalla ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin lähinnä pyytää unionin tuomioistuinta tutkimaan direktiivin 2006/112 1 artiklan 2 kohdan ja 2 artiklan 1 kohdan c alakohdan pätevyden Århusin yleissopimuksen 9 artiklan 4 ja 5 kappaleeseen nähden siltä osin kuin kyseisissä säännöksissä saatetaan asianajajien suorittamat palvelut arvonlisäverollisiksi.
- 49 Tältä osin on muistutettava, että unionin tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kansainvälisen sopimuksen, jonka sopimuspuoli unioni on, määräyksiin voidaan vedota unionin johdetun oikeuden toimen kumoamista koskevan kanteen tai tällaisen toimen lainvastaisuutta koskevan väitteen tueksi ainoastaan kahden edellytyksen täytyessä, eli jos yhtäältä kyseisen sopimuksen luonne ja rakenne eivät ole sen esteenä ja jos toisaalta kyseiset määräykset ovat sisällöltään ehdottomia ja riittävän täsmällisiä (tuomio 13.1.2015, neuvosto ym. v. Vereniging Milieudefensie ja Stichting Stop Luchtverontreiniging Utrecht, C-401/12 P–C-403/12 P, EU:C:2015:4, 54 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).
- 50 On todettava, että Århusin yleissopimuksen 9 artiklan 4 kappaleen sanamuodosta suoraan ilmenee, että sitä sovelletaan ainoastaan kyseisen sopimuksen 9 artiklan 1, 2 ja 3 kappaleessa tarkoitettuihin menettelyihin. Mainittuihin määräyksiin ei kuitenkaan sisälly mitään ehdotonta ja riittävän täsmällistä velvoitetta, joka koskisi välittömästi yksityisten oikeusasemaa.
- 51 Unionin tuomioistuin on nimittäin jo todennut, että koska kyseisen yleissopimuksen 9 artiklan 3 kappaleessa määrättyjä oikeuksia on ainoastaan ”yleisöön kuuluvilla, jotka täyttävät mahdolliset kansallisessa lainsäädännössä asetetut vaatimukset”, tämän määräyksen täytäntöönpano ja oikeusvaikutukset edellyttävät muita toimenpiteitä (tuomio 8.3.2011, Lesoochranárske zoskupenie, C-240/09, EU:C:2011:125, 45 kohta ja tuomio 13.1.2015, neuvosto ym. v. Vereniging Milieudefensie ja Stichting Stop Luchtverontreiniging Utrecht, C-401/12 P–C-403/12 P, EU:C:2015:4, 55 kohta).

- 52 Kuten julkisasiamies totesi ratkaisuehdotuksensa 92 kohdassa, myös Århusin yleissopimuksen 9 artiklan 1 ja 2 kappaleessa viitataan kansallisessa lainsäädännössä asetettuihin vaatimuksiin. Kyseisten määräysten sanamuodon mukaan uudelleentarkastelua koskevat menettelyt on määriteltävä kunkin sopimuspuolen ”kansallisen lainsäädän[nön] mukaisesti” ja kansallisen lainsäätäjän on erityisesti ratkaistava, säättääkö se mahdollisuudesta uudelleen tutkimiseen ”tuomioistuimessa tai muussa laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa elimessä”. Kyseisen yleissopimuksen 9 artiklan 2 kappaleen toisesta kohdasta ilmenee myös, että ”riittävä etu ja oikeuksien heikentyminen” määritellään kansallisen lainsäädännön mukaisesti.
- 53 Tästä seuraa, että Århusin yleissopimuksen 9 artiklan 4 kappaletta sovellettaessa viitataan ainoastaan kyseisen sopimuksen sellaisiin määräyksiin, jotka eivät täytä tämän tuomion 49 kohdassa tarkoitettuja edellytyksiä sille, että niihin voidaan vedota sellaisen kanteen tueksi, jossa vaaditaan unionin johdetun oikeuden toimen kumoamista.
- 54 Näin ollen kyseisen yleissopimuksen 9 artiklan 4 kappaleeseen ei voida vedota direktiivin 2006/112 pätevyden kyseenalaistamiseksi.
- 55 Århusin yleissopimuksen 9 artiklan 5 kappaleesta, jonka sanamuodon mukaan kunkin sopimuspuolen on ”harkittava” ”asianmukaisten oikeusapujärjestelmien” perustamista poistaakseen oikeussuojan saatavuuteen liittyvät taloudelliset esteet sekä muut esteet tai vähentääkseen niitä, ilmenee, ettei siinäkään määrätä ehdotonta ja riittävän täsmällistä velvollisuutta ja että kyseisen määräyksen täytäntöönpano ja oikeusvaikutukset edellyttävät muita toimenpiteitä.
- 56 Näin ollen kyseisen yleissopimuksen 9 artiklan 5 kappaleeseen ei tämän määräyksen luonteen vuoksi voida vedota direktiivin 2006/112 pätevyden riitauttamiseksi.
- 57 Kun otetaan huomioon edellä todettu, ensimmäisen kysymyksen b kohtaan on vastattava, että Århusin yleissopimuksen 9 artiklan 4 ja 5 kappaleeseen ei voida vedota direktiivin 2006/112 1 artiklan 2 kohdan ja 2 artiklan 1 kohdan c alakohdan pätevyden arvioimiseksi.

Ensimmäisen kysymyksen c kohta

- 58 Ensimmäisen kysymyksen c kohdalla ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin kysyy lähinnä, onko direktiivin 2006/112 132 artiklan 1 kohdan g alakohtaa tai kyseisen direktiivin ”jotakin toista säännöstä” tulkittava siten, että palvelut, jotka asianajajat suorittavat oikeussubjekteille, jotka saavat oikeusapua pääasiassa kyseessä olevan kaltaisessa kansallisessa oikeusapujärjestelmässä, on vapautettu arvonlisäverosta. Siltä varalta, että tähän kysymykseen vastataan kieltävästi, kyseinen tuomioistuin pyytää unionin tuomioistuinta tutkimaan kyseisen direktiivin 1 artiklan 2 kohdan ja 2 artiklan 1 kohdan c alakohdan pätevyden perusoikeuskirjan 47 artiklaan nähden siltä osin kuin kyseisissä säännöksissä saatetaan nämä palvelut arvonlisäverollisiksi.
- 59 Aluksi on todettava, että vaikka pääasiassa esitetystä kysymyksestä viitataan sekä direktiivin 2006/112 132 artiklan 1 kohdan g alakohtaan että mahdolliseen kyseisen direktiivin ”johonkin toiseen säännökseen”, ennakkoratkaisupyynnön perusteella ei ole mahdollista yksilöidä 132 artiklan 1 kohdan g alakohdan ohella muita mainitun direktiivin säännöksiä, joiden perusteella asianajajien kansallisessa oikeusapujärjestelmässä suorittamat palvelut voitaisiin vapauttaa arvonlisäverosta.
- 60 Kuten julkisasiamies ratkaisuehdotuksensa 54 ja 55 kohdassa totesi, on niin, että vaikka unionin tuomioistuin ei olekaan vielä lausunut direktiivin 2006/112 132 artiklan 1 kohdan g alakohdassa säädetyn verovapautuksen soveltamisesta asianajajien kansallisessa oikeusapujärjestelmässä suorittamiin palveluihin, se on kuitenkin todennut, ettei näihin palveluihin voida soveltaa alennettuja verokantoja

kyseisen direktiivin 98 artiklan 2 kohdan, luettuna yhdessä direktiivin liitteessä III olevan 15 kohdan kanssa, nojalla (ks. vastaavasti tuomio 17.6.2010, komissio v. Ranska, C-492/08, EU:C:2010:348, 47 kohta).

- 61 Kyseisessä tuomiossa unionin tuomioistuin katsoi, että koska kyseisen direktiivin liitteessä III olevassa 15 kohdassa ei anneta jäsenvaltioille lupaa soveltaa alennettua arvonlisäverokantaa kaikkiin luonteeltaan sosiaalisiin palveluihin vaan ainoastaan niihin, joita suorittavat laitokset, jotka täyttävät kaksi edellytystä: niiden on itse oltava luonteeltaan yhteiskunnallisia ja niiden on tarjottava sosiaaliapua ja sosiaaliturvaa, unionin lainsäätäjän tahtoa saattaa alennetun verokannan soveltamismahdollisuus koskemaan vain palveluja, jotka ovat mainitut kaksi edellytystä täyttävien laitosten suorittamia, estettäisiin toteutumasta, jos jäsenvaltio voisi vapaasti luokitella voittoa tavoittelevia yksityisiä yksiköitä kyseisessä 15 kohdassa tarkoitetuiksi laitoksiksi pelkästään sillä perusteella, että nämä yksiköt suorittavat myös luonteeltaan sosiaalisia palveluja (ks. vastaavasti tuomio 17.6.2010, komissio v. Ranska, C-492/08, EU:C:2010:348, 43 ja 44 kohta).
- 62 Kuten unionin tuomioistuin totesi, jäsenvaltio ei voi soveltaa alennettua arvonlisäverokantaa voittoa tavoittelevien yksityisten yksiköiden suorittamiin palveluihin käyttämällä soveltamisen perusteena pelkkää näiden palvelujen luonnetta ja ottamatta huomioon erityisesti näiden yksiköiden tavoitteita kokonaisuutena tarkasteltuina ja sitä, miten vakaasti kyseiset yksiköt tarjoavat sosiaaliapua ja sosiaaliturvaa. Kun otetaan huomioon kyseessä olevien asianajajien ja oikeusavustajien ammattiryhmän kokonaistavoitteet ja se, että sosiaalivun ja sosiaaliturvan mahdollinen tarjoaminen ei ole vakaata, tätä ryhmää ei voida pitää luonteeltaan yhteiskunnallisena (ks. vastaavasti tuomio 17.6.2010, komissio v. Ranska, C-492/08, EU:C:2010:348, 45 ja 46 kohta).
- 63 Tätä oikeuskäytäntöä sovelletaan mutatis mutandis direktiivin 2006/112 132 artiklan 1 kohdan g alakohdassa säädettyyn verovapautukseen, koska sen lisäksi, että soveltamisen edellytyksenä on palvelujen sosiaalinen luonne siten, että palvelujen on liityttävä läheisesti sosiaalihuoltoon tai sosiaaliturvaan, niiden tarjoajana on oltava julkisoikeudellinen laitos tai muu yhteiskunnalliseksi tunnustettu laitos.
- 64 Nyt esillä olevassa asiassa unionin tuomioistuimelle toimitetusta asiakirja-aineistosta ilmenee, että palveluja kansallisessa oikeusapujärjestelmässä eivät suorita kaikki asianajajat vaan ainoastaan vapaaehtoisiksi näiden palvelujen pää- tai sivutoimiseen tarjoamiseen ilmoittautuneet asianajajat, jotka on merkitty tätä varten vuosittain laadittavaan luetteloon. Palvelujen tarjoaminen tällaisessa järjestelmässä on ainoastaan yksi asianajotoiminnan päämääristä muiden joukossa.
- 65 Näin ollen pääasiassa kyseessä olevia asianajajien kansallisessa oikeusapujärjestelmässä suorittamia palveluja ei voida vapauttaa arvonlisäverosta direktiivin 2006/112 132 artiklan 1 kohdan g alakohdan nojalla.
- 66 Lisäksi sen tapauksen varalta, että näiden palvelujen suorituksia ei vapautettaisi arvonlisäverosta, ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin pohtii kyseisen direktiivin 1 artiklan 2 kohdan ja 2 artiklan 1 kohdan c alakohdan pätevyyttä perusoikeuskirjan 47 artiklaan nähden siltä osin kuin kyseisissä säännöksissä saatetaan mainitut palvelujen suoritukset 21 prosentin arvonlisäveron alaisiksi. Tältä osin ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen tiedoista vaikuttaisi ilmenevän, että pääasiassa kyseessä oleva kansallinen oikeusapujärjestelmä maksaa tätä apua saavien oikeussubjektien kaikki asianajokulut, mukaan lukien asianajajien suorittamista palveluista maksettava arvonlisävero.
- 67 Kun ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin ei ole antanut enempää tietoja järjestelmän vaikutuksista, asianajajien kansallisessa oikeusapujärjestelmässä suorittamien palvelujen saattamisella arvonlisäverollisiksi ei saateta kyseenalaiseksi oikeusapua saavien oikeussubjektien oikeutta tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin.

68 Kun otetaan huomioon edellä todettu, ensimmäisen kysymyksen c kohtaan on vastattava, että direktiivin 2006/112 132 artiklan 1 kohdan g alakohtaa on tulkittava siten, että palveluja, jotka asianajajat suorittavat oikeussubjekteille, jotka saavat oikeusapua pääasiassa kyseessä olevan kaltaisessa kansallisessa oikeusapujärjestelmässä, ei ole vapautettu arvonlisäverosta.

Toinen, kolmas ja neljäs kysymys

69 Kun otetaan huomioon ensimmäisen kysymyksen a, b ja c kohtaan annetut vastaukset, toista, kolmatta ja neljättä kysymystä ei ole tarpeen tutkia.

Oikeudenkäyntikulut

70 Pääasian asianosaisten osalta asian käsittely unionin tuomioistuimessa on välivaihe kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevan asian käsittelyssä, minkä vuoksi kansallisen tuomioistuimen asiana on päättää oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta. Oikeudenkäyntikuluja, jotka ovat aiheutuneet muille kuin näille asianosaisille huomautusten esittämisestä unionin tuomioistuimelle, ei voida määrätä korvattaviksi.

Näillä perusteilla unionin tuomioistuin (neljäs jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

- 1) **Yhteisestä arvonlisäverojärjestelmästä 28.11.2006 annetun neuvoston direktiivin 2006/112/EY 1 artiklan 2 kohdan ja 2 artiklan 1 kohdan c alakohdan tutkinnassa ei ole ilmennyt mitään seikkoja, jotka voisivat vaikuttaa kyseisen säännöksen pätevyyteen Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklassa taattujen tehokkaita oikeussuojakeinoja koskevan oikeuden ja prosessuaalista yhdenvertaisuutta koskevan oikeuden kannalta siltä osin kuin näissä säännöksissä saatetaan arvonlisäverollisiksi asianajajien palvelujen suoritukset sellaisille oikeussubjekteille, joille ei voida myöntää oikeusapua kansallisessa oikeusapujärjestelmässä.**
- 2) **Tiedon saantia, yleisön osallistumisoikeutta päätöksentekoon sekä muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeutta ympäristöasioissa koskevan yleissopimuksen, joka allekirjoitettiin 25.6.1998 Århusissa, 9 artiklan 4 ja 5 kappaleeseen ei voida vedota direktiivin 2006/112 1 artiklan 2 kohdan ja 2 artiklan 1 kohdan c alakohdan pätevyyden arvioimiseksi.**
- 3) **Direktiivin 2006/112 132 artiklan 1 kohdan g alakohtaa on tulkittava siten, että palveluja, jotka asianajajat suorittavat oikeussubjekteille, jotka saavat oikeusapua pääasiassa kyseessä olevan kaltaisessa kansallisessa oikeusapujärjestelmässä, ei ole vapautettu arvonlisäverosta.**

Allekirjoitukset